

Andrejs Plakans

1940.31.XII–2024.4.VII

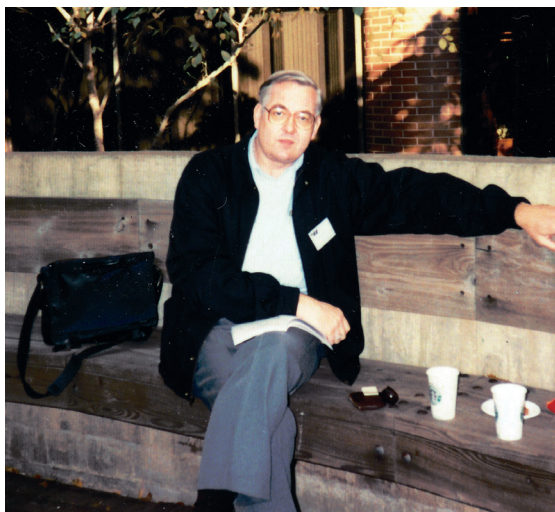

Pirmā ierosme tapt par profesionālu vēsturnieku radās, pusaudža gados lasot daudzās lētās mīksto vāku iesējuma grāmatas par Otro pasaules karu, stāsta Aiovas Pavalsts universitātes emeritētais profesors Andrejs Plakans – izcils Latvijas un Baltijas, sociālās un ģimenes vēstures pētnieks, daudzu zinātnisko monogrāfiju un rakstu autors, pētniecības projektu īstenotājs, kā arī Latvijas Republikas augstākā apbalvojuma – Triju Zvaigžņu ordeņa – virsnieks. Šie vēstures stāsti rosināja domāt par indivīda attiecībām ar lielajām pasaules norisēm, to ietekmi uz viņa dzīvi, sociālajām un politiskajām mijiedarbēm, tostarp arī

Otrā pasaules kara ietekmi uz savu un daudzo Amerikā nonākušo latviešu dzīvi. Intervijā žurnāla "Ir" komentētājam Paulam Raudsepam Andrejs Plakans atzīst: "Gribējās izpētīt, kāpēc es augu tur, kur nebiju dzimis. Tāds vienkāršs jautājums. Kopš tā laika visa mana izglītība ir bijusi vēstures jomā, nekad neesmu atkāpies no tās, gadu gaitā mana interese ir tikai padziļinājusies."¹

Andrejs Plakans ir dzimis Rīgā 1940. gada 31. decembrī Klāras (dz. Ozola, 1905–1982) un Alfrēda Plakanu (1908–1983) ģimenē. Alfrēds Plakans 1939. gadā ar teicamiem panākumiem absolvēja Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes Tautsaimniecības nodaļu. 20. gadsimta 20. gadu beigās un 30. gados viņš strādāja dažnedažādos amatos Satiksmes ministrijā un Iekšlietu ministrijā, bija arī Tirdzniecības un rūpniecības kameras zvērināts revidents. Padomju okupācijas laikā iztiku pelnīja ar grāmatveža darbu, nacistiskās okupācijas gados cenu inspektora amatā, kādu laiku arī darbojoties Tirdzniecības departamentā. Andreja Plakana māte absolvējusi Rīgas Skolotāju institūtu un pirms laulībām strādājusi profesijā.

1 Raudseps, P. (2016). Mīti un vēsture [intervijas ar vēsturnieku Andreju Plakanu]. *Ir*, Nr. 47, 24.09.–30.09., 28. lpp.

1. attēls. Profesors Andrejs Plakans
27. Slāvu studiju veicināšanas
asociācijas nacionālajā konventā
Vašingtonā. 1995. gada oktobris

1944. gada jūnijā Klāra un Alfrēds Plakani un viņu trīs dēli – deviņgadīgais Juris, četrgadīgais Andrejs un gadu vecais Jānis – atstāja Rīgu un devās bēgļu gaitās. Ar viņiem kopā bija arī aukle Emīlija Norvele. Vispirms ar kuģi *Santa Rosa* tika sasniegta Danciga, tālāk ceļš veda uz Reichenbergu (Liberecu) Sudetos. 1945. gada februārī Plakanu ģimene nonāca Delčas ciemā netālu no Veidenas Bavārijā, kur aprīlī ienāca ASV karaspēks. Nākamie seši gadi pagāja pārvietoto personu nometnēs (*displaced persons, DP*) – Delčā, Virzburgā, Karlsrūē, Švābu Gmindē, Ingolštātē –, kā arī tranzīt-nometnēs Gronā un Ludvigsburgā. Dzīvojot DP nometnēs, Andrejs Plakans paguva absolvēt latviešu pamatskolu. 1951. gada 6. jūnijā Plakani no Brēmerhāfenes ostas ar kuģi *USS gen. S.D. Sturgis* atstāja Eiropu un pēc desmit dienām nonāca Ņujorkā, ASV. Par viņu mītnes vietu kļuva Lankastera Pensilvānijas pavalstī. “Kad 1951. gada jūnijā nonācām Amerikā, mums bija tukšas kabatas. Mamma tūlīt sāka strādāt, uzkopjot vidusšķiras amerikāņu mājas. Tēva pirmais algotais darbs bija palīdzēt veikalniekiem iznēsāt pa klientu mājām pārtikas produktus. Mamma pēc ilgāka laika pārgāja strādāt saldējuma ražotavā. Paps sāka strādāt uzņēmumā, kur grieza linoleju. Vakaros viņš gājaursos, lai atjaunotu grāmatveža licenci. Mamma faktiski nekad neatkopās no šīs traumas. Tēvam izdevās sākt strādāt specialitātē, un viņš pensionējās kā grāmatvedis. [...] Pabeidzot domu, kas pamudināja manus vecākus šajā lietā nesabrukt, – viņiem bija trīs dēli, kurus vajadzēja izskolot. Koledžās un universitātēs vajadzēja naudu. Tur nekā par brīvu nebija. Faktiski viņi upurēja savu dzīvi mūsu, manām un manu brāļu, vajadzībām,” stāsta Andrejs Plakans.²

2 Sprūde, V. (2016). Trimdas vairs nav [intervija ar Andreju Plakanu]. *Latvijas Avīze*, 05.10., 6. lpp.

2. attēls. Profesors Andrejs Plakans un Barbara Plakans pie sava pirmā dzīvokļa nama Vašingtonā. 1995. gada oktobris

1959. gadā viņš absolvēja Pensilvānijas pavalsts Lankasteras Dž. P. Makkaskija (*J. P. McCaskey*) skolu. Bakalaura grādu vēsturē un politikas zinātnē Andrejs Plakans ieguva turpat Lankasterā Franklina un Māršala koledžā (*Franklin & Marshall College*) 1963. gadā. Jau pēdējos studiju gados viņš uzsāka stažēšanos galvaspilsētā Vašingtonā Pensilvānijas senatora republikāņa Hjū Skota (*Hugh Scott*, 1900–1994) birojā. Darba pienākumos bija senatora korespondences kārtošana, materiālu vākšana un uzmetumu veidošana politiķa runām, kā arī Kongresam iesniedzamo rezolūciju melnrakstu rakstīšana.³ Šajā laikā Andreja Plakana interesi par Latvijas pagātni sekmeja saskare ar dzimtenes intelektuālo un kultūras eliti, no kuras daudzi pārstāvji mājvietu bija raduši tieši Vašingtonā, šo vietu veidojot par rosīgu latviešu trimdinieku centru. Andrejs Plakans vēlāk atzina, ka īpaši nozīmīga bijusi sastapšanās ar režisoru un aktieri Osvaldu Uršteinu, kurš tolaik vadīja Amerikas Latviešu teātra Vašingtonas ansambli un tajā iestudēja gan trimdas autoru, gan latviešu klasiķu darbus. Tas paplašināja skatu uz latviešu kultūras daudzveidību un sakņojumu, kā arī latviešu valodas funkcionēšanu trimdā. Laikrakstā "Laiks" publicētas Andreja Plakana atmiņas par tikšanos ar vēsturnieku un diplomātu Arnoldu Speki (Spekke), kura Zviedrijā izdotā grāmata par Latvijas vēsturi angļu valodā bija viens no retajiem informācijas avotiem latviešu valodu nezinošajai auditorijai par viņa dzimtenes pagātni. No Spekes Andrejs Plakans cerēja gūt padomu, jautājot par iespējām specializēties Latvijas vēsturē. Spekes atbilde bijusi iedrošinoša un profesionāla, pieredzējušais vēsturnieks analizējis šīs jomas speciālistu trūkumu ASV un avotu pieejamības sāpīgo

3 Br., V. (1962). Latviešu students iegūst ASV senatora atzinību. *Laiks*, Nr. 83, 17.10., 6. lpp.

3. attēls. Latviešu vakars profesora Andreja Plakana mājā Eimsā. No kreisās: veterinārmedicīnas doktorante Ilze Matīse-Vanhoutana, arhitektūras students Miks Kārklīšs, profesora znots Roberts Batlers, profesors Andrejs Plakans, Aiovas Pavalsts universitātes Bibliotēkas nodaļas vadītājs Jānis Galējs, Benita Galēja un profesora Andreja Plakana meita Lia Plakans. 1996. gada marts

problēmu.⁴ Strādājot senatora Hjū Skota birojā, Andrejs Plakans arī satika savu nākamo dzīvesbiedri Barbaru Svīniju (*Barbara Sweeney*), un 1964. gadā viņi apprecējās.

Andrejs Plakans laiku Vašingtonā vērtē kā ļoti labu pieredzi, tomēr viņu vairāk vilināja studijas un pētniecība. Viņš turpināja vēstures studijas Hārvarda Universitātē un tur 1964. gadā ieguva maģistra grādu vēsturē. Nākamais solis – doktora studijas. To laikā tika izstrādāta disertācija *National Awakening in Latvia, 1850–1900* ("Nacionālā atmoda Latvijā", 1850–1900). Andrejs Plakans ir pateicīgs savam padomdevējam profesoram Stjuartam Hjūzam (*Stuart Hughes*) par iespēju strādāt pie šīs Amerikas vēsturniekiem pilnīgi svešās tēmas un par akadēmisko brīvību. Disertācijas pamatā bija latviešu literatūras krājums Helsinku Universitātes bibliotēkā, tā ir lielākā 19. gadsimta iespaiddarbu kolekcija latviešu valodā ārpus Latvijas. Pētnieciskais darbs ar šo kolekciju bija iespējams, pateicoties Fulbraita stipendijas atbalstam. Andrejs Plakans disertāciju aizstāvēja Hārvarda Universitātē 1968. gadā un ieguva *Ph. D.* grādu vēsturē. Vēlāk šo veikumu viņš raksturoja: "Disertācija ļāva man atbildēt uz jautājumu – kā latvieši sāka domāt par sevi pavisam citādā veidā? Kāpēc Valdemārs pie durvīm pielika vizītkarti "Latvietis"? Kas tādiem kā Alunāns, kas bija izglītojušies vāciskā garā, lika domāt, ka viņu identitāte nav saistīta ar kultūru, kurā viņi bija izglītojušies? Toreiz kā doktorants es par šo procesu nekādas dziļas domas nevarēju izteikt, varēju vienkārši dokumentēt, ka tas notika. Varēju izsekot pārejai no

4 K.[arule], I. (1997). Klivlandes latviešu dziesmu svētkos ALA atzīmē prof. Arnolda Spekkes 110. dzimšanas dienu. *Laiks*, Nr. 31, 02.08., 7. lpp.

4. attēls. Profesors Andrejs Plakans
sava kabinetā Aijovas Pavalsts
universitātes Vēstures departamentā.
1996. gada marts

pusvāciskas literatūras, kas bija pirms Atmodas un ar katru gadu tika vairāk latviskota.”⁵ Šī pētījuma rezultāti pārtapuši vairākos *Bulletin of Baltic Studies*, *Journal of Baltic Studies*, *The Journal of Modern History* u. c. izdevumu publicētos zinātniskos rakstos, tomēr plašākais disertācijas satura koncentrēts izklāsts ietverts Edvarda Tādena (*Edward C. Thaden*) rediģētajā zinātniskajā monogrāfijā *Russification in the Baltic Provinces and Finland, 1855–1914* (“Rusifikācija Baltijas provincēs un Somijā”, 1855–1914). Šī 1981. gadā izdotā monogrāfija iztirzā modernizācijas procesus Krievijas impērijas Rietumu nomalēs pēc zaudējuma Krimas karā un pēc tā sāktajām reformām. Tās uzmanības centrā ir latviešu, igauņu un somu nacionālisma tapšana un moderno nāciju tapšana, kā arī šo nāciju spēja nepakļauties impērijas īstenotajam rusifikācijas kursam. Andreja Plakana rakstītā nodaļa par latviešiem ir tulkota arī latviešu valodā un publicēta “Latvijas Vēstures Institūta Žurnālā”.⁶

Andreja Plakana akadēmiskās karjeras pats sākums saistās ar Bostonas koledžas Vēstures departamentu. Šajā augstskolā viņš docēja no 1967. līdz 1974. gadam un vienlaikus arī veica pētniecības darbu. Andrejs Plakans aktīvi izmantoja grantu un stipendiju iespējas, jo tās deva iespēju nodarboties ar zinātni un sagatavot publikācijas. Viņš ir saņēmis stipendijas no ASV Nacionālā humanitāro zinātņu fonda un Nacionālā zinātnes pētniecības fonda antropoloģijā. Pēcdoktorantūras pētījumus

5 Raudseps, P. Mīti un vēsture. 28. lpp.

6 Sk.: Plakans, A. (1996). Rusifikācijas politika: latvieši. 1855.–1914. gads. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, Nr. 2, 107.–132. lpp.; Nr. 4, 61.–81. lpp.; (1997), Nr. 1, 70.–89. lpp.

5. attēls. Profesors Andrejs Plakans kopā ar meitu Liu Plakans un sievu Barbaru Plakans Aijositijā. 2012. gada 23. novembris

Andrejs Plakans veica Antropoloģijas katedrā (1972–1974) Masačūsetsas Universitātē Amherstā. Šajos gados viņa zinātniskais darbs ieguva vēsturiskās demogrāfijas, sociālās vēstures un ģimenes vēstures specializācijas virzienu.

Kopš 1975. gada Andreja Plakana dzīve un darbs bija saistīti ar Aiovas Pavalsts universitāti, kas bija viņa darbavieta līdz aiziešanai pensijā 2006. gadā. 1982. gadā viņš kļuva par šīs universitātes profesoru. Andrejs Plakans divkārt ir bijis Vēstures departamenta vadītāja amatā (1986–1992, 2002–2006), darbojies neskaitāmās universitātes komitejās, piemēram, Studiju programmu komitejā, Bibliotēkas komitejā, Tenūras un promocijas komitejā, vairākās stipendiju piešķiršanas un mācītspēku konkursu komitejās. Viņš docējis studiju kursus "Eiropas civilizācijas vēsture kopš 1648. gada", "Eiropas sabiedrība un industriālā sabiedrība", "Nacionālisms un komunisms Austrumeiropā", "Eiropas lauksaimniecības vēsture", "Vēstures metodes: statistikas liecības un analīze", kā arī vadījis vairākus tematiskos seminārus augstākā līmeņa studentiem. Andrejs Plakans bijis viesprofesors Kalifornijas Universitātē Riversaidā (1985), Pitsburgas Universitātē (1985), Latvijas Universitātē (1993) un Vašingtona Universitātē (1995), kā arī bijis pētnieks Vudro Vilsona Starptautiskajā pētnieku centrā Vašingtonā (1992). Viņš arī turpināja izmantot ASV un starptautisko pētniecības un ceļojumu grantu un pētnieku apmaiņas programmu piedāvājumus. Amerikas Sabiedrības izglītības padomes un PSRS Zinātņu akadēmijas apmaiņas programmā notika arī Andreja Plakana pirmās vizītes Latvijā 20. gadsimta 80. gadu sākumā. Profesora zinātnisko darbu atbalstīja ne vien Aiovas Pavalsts universitāte, viņš īstenojis arī Forda Pētniecības fonda, ASV Nacionālā humanitāro zinātņu fonda, Amerikas Slāvu studiju veicināšanas asociācijas, Nacionālā zinātnes pētniecības

fonda antropoloģijā, Nacionālā novecošanas institūta, Nacionālās Padomju un Austrumeiropas pētniecības padomes u. c. projektus.

1984. gadā nāca klajā Andreja Plakana pirmā individuālā zinātniskā monogrāfija *Kinship in the Past: An Anthropology of European Family Life 1500–1900* ("Radniecība pagātnē: Eiropas ģimenes dzīves antropoloģija 1500–1900"), kuras uzmanības centrā ir eiropiešu radniecības vēstures izpētes metodoloģiskās un konceptuālās problēmas. Tās recenzenti atzina, ka šī grāmata vērtējama kā pagrieziena punkts ģimenes vēstures pētniecībā, jo piedāvāja jaunus un perspektīvus šās jomas metodoloģiskos risinājumus, kas balstās vēstures un antropoloģijas koncepciju un metožu sasaistē.⁷ Ģimenes vēsturei veltītas arī vairākās citas Andreja Plakana publikācijas, kas iekļautas kolektīvajās monogrāfijās, žurnālos un enciklopēdijās, kā arī viņš ilgstoši darbojies žurnāla *Journal of Family History* redaktora palīga (1986–1995) un žurnāla *History of the Family* līdzredaktora (1996–2002) un redaktora (2002–2005) amatā.

Būtiska nozīme Rietumu akadēmiskajā telpā bija Andreja Plakana nākamajai monogrāfijai *The Latvians: A Short History* ("Latvieši: īsa vēsture"), kas 1995. gadā izdota Stenforda Universitātes veidotajā grāmatu sērijā *Studies of Nationalities* ("Nāciju pētījumi"). Tā tolaik bija ļoti gaidīta un pieprasīta grāmata, jo gan Amerikā, gan Eiropā trūka zināšanu par Latvijas vēsturi un tās mūsdienīgu un analītisku iztirzājumu. Grāmatas spēcīgā puse bija koncentrēts faktoloģisks izklāsts, salīdzinošās pieejas lietojums, izvērtējot Latvijas vēstures norises gan lineārā, gan reģionālā griezumā, kā arī kritiski aplūkojot padomju historiogrāfijā rodamos spriedumus par Latviju un tās pagātni.⁸ Plašu rezonansi guva arī sērijā *Cambridge Concise Histories* ("Kembridžas kodolīgās vēstures") izdotā Andreja Plakana monogrāfija *A Concise History of the Baltic States* ("Kodolīgā Baltijas valstu vēsture") 2011. gadā. Kritikā tika uzsvēta autora lieliskā prasme veidot konceptuālu Baltijas reģiona jēdzienu un vienotā stāstījumā apvienot Lietuvas, Latvijas un Igaunijas vēsturi, kas lasītājam ļauj izsekot Baltijas

7 Piemēram, sk.: Kertzer, D. I. (1986). [Review of *Kinship in the Past: An Anthropology of European Family Life, 1500–1900*, by A. Plakans]. *American Journal of Sociology*, No. 92(2), pp. 508–510. Available: <http://www.jstor.org/stable/2780192>; Tilly, L. A. (1987). [Review of *Kinship in the past: An Anthropology of European Family Life, 1500–1900*, by A. Plakans]. *The Journal of Interdisciplinary History*, No. 18(1), pp. 155–156. Available: <https://doi.org/10.2307/204745>; Jasiewicz, Z. (1988). [Review of *Kinship in the Past. An Anthropology of European Family Life, 1500–1900*, by A. Plakans]. *Anthropos*, No. 83(1/3), pp. 283–284. Available: <http://www.jstor.org/stable/40461560>; u. c.

8 Vairāk sk., piemēram: Misiunas, R. J. (1997). [Review of *The Latvians: A Short History*, by A. Plakans]. *The Russian Review*, No. 56(3), pp. 475–477. Available: <https://doi.org/10.2307/131779>; Weeks, T. R. (1995). [Review of *The Latvians: A Short History*, by A. Plakans]. *Journal of Baltic Studies*, No. 26(2), pp. 170–172. Available: <http://www.jstor.org/stable/43211955>; Purs, A. (1998). [Review of *The Latvians: A Short History; Latvia in Transition*, by A. Plakans & J. Dreifelds]. *Russian History*, No. 25(1/2), pp. 221–224. Available: <http://www.jstor.org/stable/24659178>; Šterns, I. (1996). Andrejs Plakans: *The Latvians: A Short History*. *Universitāte*, Nr. 76, p. 61; u. c.

jūras piekrastē pieredzētajām daudzajām sarežģītajām vēsturiskajām transformācijām.⁹ Grāmata tulkota arī lietuviešu un krievu valodā.

Īpaša vērtē ir izcilajai Andreja Plakana monogrāfijai *The Reluctant Exiles. Latvians in the West after World War II* ("Nelabprātīgie trimdinieki. Latvieši Rietumos pēc Otrā pasaules kara"), kas iznāca 2021. gadā. Tajā sniegts izsmelošs, saistoši uzrakstīts vēstures stāsts par 1944./1945. gadā no Latvijas uz Rietumiem izceļojušajiem latviešiem kā lielu, bet neviendabīgu sociālo grupu. Pētījuma uzmanības centrā trimdas latviskuma apziņā balstītās identitātes tapšana un tās daudzās transformācijas, ko noteica dzīve ārpus dzimtenes, integrācija mītnes zemēs, attiecības ar Latviju un tās valstiskuma atgūšana.¹⁰ Valters Nollendorfs šo darbu raksturo: "Grāmata – pieminēklis. Un – izaicinājums," jo tā vienlaikus ir trimdas vēstures summējums un nozīmīgs tās izziņas paplašinājums, jauns "metodoloģiskais standarts", kā arī rosinošs stimulē un paraugs tālākai pētniecībai.¹¹

Andreja Plakana akadēmisko veikumu sarakstā ir arī vēstures avotu krājums *Experiencing Totalitarianism: The Invasion and Occupation of Latvia by the USSR and Nazi Germany, 1939–1991: A Documentary History* ("Totalitārisma pieredzēšana: PSRS un nacistiskās Vācijas iebrukums un okupācija Latvijā, 1939–1991: dokumentārā vēsture"), pētniekiem tik noderīgā *Historical Dictionary of Latvia* ("Latvijas vēstures vārdnīca"), kas jau pieredzējusi trīs izdevumus (trešais laidniens tapis sadarbībā ar vēsturnieku Aldi Puru), vairākas rediģētas un sastādītas grāmatas, ap 150 zinātnisku rakstu, kas publicēti akadēmiskajos žurnālos, rakstu krājumos, kolektīvajās monogrāfijās, konferenču ziņojumu krājumos un zinātniskajās enciklopēdijās. Tematiski to absolūti lielākā daļa veltīta Latvijas vēstures jautājumu analīzei.

9 Piemēram, sk.: Ingle, O. (2013). [Review of *A Concise History of the Baltic States*, by A. Plakans]. *The Slavic and East European Journal*, No. 57(1), pp. 134–135. Available: <http://www.jstor.org/stable/24642433>; Swain, G. (2012). [Review of *A Concise History of the Baltic States*, by A. Plakans]. *Russian Review*, No. 71(1), pp. 143–144. Available: <http://www.jstor.org/stable/41409441>; Hiden, J. (2012). [Review of *A Concise History of the Baltic States*, by A. Plakans]. *History*, No. 97(3(327)), pp. 476–477. Available: <http://www.jstor.org/stable/24429991>; Gamsa, M. (2013). Tomas Venclova on Vilnius and Andrejs Plakans on the Baltic Littoral: With Some Thoughts on Unfootnoted History [Review of *Vil'nius: Gorod v Evrope. [Vilnius. A City in Europe.] Perevod s litovskogo Marii Čepaitite; A Concise History of the Baltic States*, by T. Venclova & A. Plakans]. *Jahrbücher Für Geschichte Osteuropas*, No. 61(2), pp. 276–283. Available: <http://www.jstor.org/stable/23511936>; u. c.

10 Vairāk sk.: Alenius, K. (2023). Andrejs Plakans: The Reluctant Exiles. Latvians in the West after World War II. *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung*, No. 72(1), pp. 148–149; Zelče, V. (2023). 175 000+ latviešu biogrāfija. *Letonica*, Nr. 53, 233.–239. lpp. Pieejams: <https://doi.org/10.35539/LTNC.2023.0053.11>.

11 Nollendorfs, V. (2024). Grāmata kā pieminēklis. *Facebook*, 26.07. Pieejams: <https://www.facebook.com/valters.nollendorfs>.

6. attēls. Profesors Andrejs Plakans kopā ar valsts pētījumu programmas "Nacionālā identitāte" projekta "Latvijas sociālā atmiņa un identitāte" īstenotājiem. No kreisās: Kaspars Zellis, Kristiāna Kirša, Aija Rozenšteine, Andrejs Plakans, Klinta Ločmele, Gita Siliņa, Laura Ardava, Laura Uzule, Vita Zelče un Didzis Bērziņš Rīgā, Esplanādē. 2013. gada 11. septembris

Izceļama ir arī Andreja Plakana darbība Baltijas humanitāro un sociālo zinātņu akadēmiskās vides kvalitatīvās izaugsmes sekmēšanā, veidojot sadarbību starp Rietumu un Latvijas kolēģiem, piedaloties Latvijas zinātnisko institūciju projektos, rakstot grāmatu pirmspublikāciju recenzijas, izvērtējot promocijas darbus, uzstājoties ar lekcijām Latvijas Universitātes studentu auditorijās. Viņš ilgstoši ir bijis Baltijas studiju veicināšanas asociācijas (*Association for the Advancement of Baltic Studies, AABS*) biedrs, kā arī tās prezidents no 1988. līdz 1990. gadam. Profesors ar ziņojumiem regulāri uzstāties *AABS* konferencēs, vadījis to sekciju darbu, iesaistījies vairāku konferenču organizēšanā, ilgstoši darbojies *Journal of Baltic Studies* redakcijā.

Nozīmīga Andreja Plakana dzīves daļa bijusi saistīta ar Amerikas latviešu trimdas sabiedrību. Viņš ik gadus ar priekšlasījumiem par Latvijas vēsturi uzstājās daudzos latviešu centros. Ar viņu sevišķi lepojās Aiovas pavalsts latviešu sabiedrība, kuras namā Demoinā viņš bija biežs viesis. Trimdas laikraksts "Laiks" pastāvīgi publicēja ziņas par profesora grāmatām un akadēmiskajiem sasniegumiem. 2013. gadā

7., 8. attēls. Profesors Andrejs Plakans
sarunājas ar komunikācijas zinātnes
maģistrantiem un doktorantiem
LU Sociālo zinātņu fakultātē.
2015. gada 12. maijs

Andrejam Plakanam tika piešķirta Anšlava Eglīša un Veronikas Janelsiņas fonda balva par Latvijas vēstures izpratnes veicināšanu.

Kopš 20. gs. 90. gadu sākuma Andrejs Plakans regulāri viesojās Latvijā, lai veiktu pētniecisko darbu, piedalītos projektu īstenošanā, uzstātos zinātniskajās konferencēs un lasītu lekcijas. 1990. gadā viņš tika ievēlēts par Latvijas Zinātņu akadēmijas ārzemju locekli. Ražīga bija profesora kopdarbība ar Latvijas vēstures institūtu, īstenojot tā 19. un 20. gadsimta vēsturei veltītos projektus. 21. gadsimta pirmajās desmitgadēs Andrejs Plakans ir daudzkārt viesojies LU Sociālo zinātņu fakultātē, vadot seminārus komunikācijas zinātnes maģistra un doktora studiju programmu studentiem un konsultējot fakultātes pētniecisko projektu īstenoātājus. Viņš ir arī fakultātes pētnieku sagatavotās grāmatas (*Two Sides: Diaries of Latvian Soldiers in WWII* ("Divas" puses: latviešu karavīru dienasgrāmatas Otrajā pasaules karā)) redaktors. Profesors ir bijis arī vairāku Sociālo zinātņu fakultātes izdoto zinātnisko monogrāfiju

iekšējais recenzents, viņa padomi sekmējuši šo darbu tapšanu un atzinība – to kvalitātes apzināšanos, kas darba procesā pētnieku komandai allaž ir ļoti svarīgi. Andrejam Plakanam laba un abpusēji vērtīga sadarbība bija izveidojusies arī ar Latvijas Nacionālo bibliotēku un Latvijas Nacionālo vēstures muzeju. 2017. gadā profesors par ieguldījumu Latvijas vēstures pētniecībā un atspoguļošanā ASV, Rietumeiropā un Latvijā un ievērojamo sniegumu Latvijas vēstures zinātnē, atbalstot Latvijas sociālo un humanitāro zinātņu ieviešanu starptautiskā aprītē, tika apbalvots ar ceturtais šķiras Triju Zvaigžņu ordeni.¹²

Andrejs Plakans savā Aiovas Pavalsts universitātē labprāt uzņēma Latvijas pētniekus. Ar Fulbraita stipendiju tajā stažējās vēsturnieces Irēna Šneidere un Vita Zelče. Arī Plakana ģimenes māja allaž bija atvērta viesiem un studentiem no Latvijas. Viņu vidū bija arī politiķis Roberts Zīle, ekonomists Inesis Feiferis, veterinārmedicīnas studentes Ilze Matīse-Vanhoutana un Santa Skuja, arhitektūras students Miks Kārklīņš un biznesa vadības students Ronalds Blūms.

Andreja Plakana aizraušanās bija pagātnes izziņa un analīze. Viņš sevi dēvēja par "grāmatu tārpu".¹³ Profesors aizrautīgi lasīja labu literatūru, viņa iecienīto autoru vidū bija arī Anšlavs Eglītis, Gunars Janovskis, latviešu detektīvliteratūras klasiķi Andris Kolbergs un Jānis Ivars Stradiņš. Andrejs Plakans sekoja arī vēstures romānu sērijai "Mēs. Latvija, XX gadsimts", latviešu un prozas mijiedarbes projektam "Es esmu..." un citiem latviešu literatūras jaunumiem. Viņa interešu lokā bija arī latviešu režisoru veidotās spēlfilmas un dokumentālais kino. Viesojoties Latvijā, Andrejs Plakans labprāt apmeklēja teātri, it īpaši Jauno Rīgas teātri un Latvijas Nacionālo teātri. Vēl viņa aizraušanās bija teniss un skvošs, kurus viņš spēlēja ilgus gadus un šajos sporta veidos piedalījās universitātes sporta spēlēs. Profesors arī ar dzīvu interesi sekoja Ernesta Gulbja panākumiem tenisa kortos.

Andreja Plakana dzīvē ļoti svarīga bija viņa ģimene – sieva Barbara Plakane (Plakans), abas meitas Brenda un Lia un viņu ģimenes, kā arī mazbērni. Ģimene allaž bija viņa atbalsts, drošā un stiprā aizmugure, spēka un enerģijas avots.

Andrejs Plakans mūžībā devās 2024. gada 7. jūlijā Hilsā, Aiovas pavalstī. Latvijas un starptautiskā akadēmiskā sabiedrība ir zaudējusi izcilu zinātnieku un savas dzimtenes patriotu. Visdziļākā līdzjūtība emeritētā profesora Andreja Plakana ģimenei, kolēģiem un draugiem.

12 Vairāk sk.: Ardava, L. (2017). Izcilības apbalvojums: profesoram Andrejam Plakanam pasniegts Triju Zvaigžņu ordenis. *Lu.lv*, 17.06. Pieejams: <https://www.lu.lv/par-mums/lu-mediji/zinas/arhivs/arhiva-zina/t/4071/>.

13 Sprūde, V. Trimdas vairs nav. 6. lpp.